

УДК 378.016:78

ДОСВІД ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЕСТЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН**Вергунова В. С.**

У статті дається характеристика досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва в естетичному аспекті. Конкретизовано зміст та структура означеного феномену, у якій виокремлено когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-творчий та рефлексивно-оцінний компоненти. Виділено основні шляхи формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. Ключові слова: естетичний досвід, ціннісне ставлення, музично-творча діяльність, досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

В статтє характеризується опыт ценностного отношения к музыкальному искусству в эстетическом аспекте. Конкретизировано содержание и структура феномена, где выделено когнитивный, эмоционально-мотивационный, деятельно-творческий и рефлексивно-оценочный компоненты. Выделены основные пути формирования опыта ценностного отношения к музыкальному искусству.

Ключевые слова: эстетический опыт, ценностное отношение, музыкально-творческая деятельность, опыт ценностного отношения к музыкальному искусству.

The article describes experience of value-related attitude to musical arts in the aesthetic aspect. It specifies the content and structure of this phenomenon, determining its cognitive, emotional-motivational, active-creative, and reflective-evaluative components. The main ways of shaping the experience of value-related attitude to musical arts are determined.

Key words: aesthetic experience, value-related attitude, creative musical activity, experience of value-related attitude towards musical arts.

Розвиток сучасної наукової думки характеризується підвищеним інтересом дослідників до феномену досвіду, що сприяє розумінню різних сфер життєдіяльності людини, зумовлює їх характеристику з позиції основоположних феноменів психіки, таких як діяльність, спілкування, рефлексія. Водночас зростає увага педагогічної спільноти до проблеми формування досвіду підростаючого покоління. Це пов'язано із методологічною переорієнтацією системи шкільної і вищої освіти на розвиток особистості, визнанням її самоцінності та неповторності, пріоритетним значенням принципів гуманізації, демократизації, діалогічності, співтворчості.

Звернення до проблеми набуття досвіду як основи й результату життєдіяльності людини має багату історію. Так, філософські праці присвячені вивченню гносеологічних характеристик досвіду (Аристотель, О. Аверін, Н. Вахтомін, Г. Гегель, У. Джеймс, А. Лой, Б. Рассел, Т. Титаренко та ін.). Важливими є дослідження взаємодії особистості з естетичними явищами мистецтва та дійсності (І. Зязюн, М. Каган, Л. Столович та ін.). Психологічний аналіз означеної проблеми здійснювали такі вчені, як: Б. Ананьев, Л. Анциферова, Л. Воробйова, Л. Виготський, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн та ін., у працях яких розглядаються питання структури та функціонування досвіду, впливу соціальних та особистісних чинників у його формуванні, ролі досвіду у процесі самоактуалізації людини тощо. У педагогічному аспекті досліджуються особливості формування особистісного досвіду підростаючого покоління та включення його у навчально-виховний процес (Ш. Амонашвілі, О. Вербицька, Дж. Дьюї, В. Сериков, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Якиманська та ін.).

Однак, незважаючи на значну кількість наукових розробок, категорія досвід, зокрема досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва, поки що не знайшли достатнього розкриття.

Завдання статті полягає у тому, щоб розглянути особливості досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва в естетичному аспекті та визначити основні шляхи його формування.

У філософському розумінні досвід характеризує взаємозв'язок людини і світу. Це складне та багатогранне явище, що характеризує різні аспекти людського пізнання у взаємозв'язку чуттєвого, раціонального і практичного, індивідуального та суспільно-історичного. Він є основою освоєння дійсності; узагальнює уявлення людини про світ і про себе; є завершальним етапом минулої та вихідним етапом наступної діяльності.

Досвід відображає багату палітру взаємодії людини зі світом. При цьому, відповідно до об'єкта та специфіки діяльності, він набуває своєрідних ознак. Зокрема, пізнання світу, що фіксує чуттєві реакції людини щодо довкілля, інших людей чи самої себе здійснюється на основі чуттєвого досвіду. Цей досвід, як зазначав І. Зязюн, є еталоном інших досвідів, оскільки допомагає виявити, зрозуміти й оцінити естетичні моменти дійсності у різних видах людської діяльності та взагалі у ставленні людини до світу.

Методологічне значення має висновок ученого щодо структури естетичного досвіду, яка зумовлюється складовими естетичного сприймання як основи формування означеної якості. Зокрема, вчений стверджує, що естетичний досвід акумулюється у почуттях, поглядах, смаках, потребах і взагалі – в ідеалах людини, оскільки саме вони виступають активним збудником людського самоствердження в навколишньому світі [2, с. 30–31].

Названі складові забезпечують опанування чуттєвої культури суспільства, а їх розвиненість характеризує багатство естетичного досвіду. Разом з тим, перетворюючись у внутрішнє надбання особистості, вони забезпечують її *ставлення* до світу, у якому відображається естетична цінність явищ дійсності.

Ставлення базується на оцінному акті, оскільки не можна ставитись до чогось, не оцінюючи одночасно предмет ставлення і сам процес ставлення. Момент оцінювання пов'язується з певною потребою суб'єкта й особливостями об'єкта, з яким він взаємодіє. Усвідомлення потреби виявляється в інтересах до певного кола явищ та породжує бажання оволодіти ними.

Н. Крилова визначала естетичне ставлення як таке "ціннісне ставлення людини до світу, в якому знаходять діяльнісне, оцінне й емоційне вираження творчі здібності людей, що відображають їхні потреби в упорядкуванні, досконалості, гармонії і красі" [4, с. 36]. Вчена підкреслювала, що, з одного боку, естетичне ставлення відображає діяльний, емоційно-оцінний процес зв'язку людини і світу, з іншого – виступає як здатність до естетичного сприймання, оцінки й діяльності.

Важливе значення має виокремлення рівнів естетичного ставлення, які Н. Крилова визначає як: *інформаційний*, оскільки перед тим, як до чогось поставитись, людина має отримати багато інформації, яку вона просіює, відбирає, оцінює та бере до уваги найбільш цінне; *ціннісно-орієнтаційний*, що характеризує повноту ціннісного ставлення як вияв потреб, інтересу і цілей діяльності, а також виокремлення того, заради чого людина оцінює інформацію; *нормативно-регулятивний*, від якого залежить, наскільки особа співствавляє свою мисленеву й практичну діяльність з діючими у суспільстві й сприйнятими нею самою естетичними нормами і критеріями оцінки; *предметно-практичний*, котрий визначає реалізацію естетичного ставлення у вигляді вербальної поведінки, творчої діяльності або спілкування з мистецтвом [4, с. 49].

Ціннісне ставлення до музичного мистецтва зумовлюється особливостями його пізнання. Цей процес, як стверджував М. Каган, здійснюється завдяки спілкуванню, що забезпечує виявлення особистісного смислу твору, встановленню з ним тісного зв'язку, оскільки "ні передачею повідомлення, ні прямим матеріальним впливом неможливо сформувати особистісні смисли, систему цінностей індивіда" [3, с. 300].

Ціннісне ставлення до музичного мистецтва ґрунтується на музичному сприйманні як основи музично-творчої діяльності. Це є природним способом залучення людини до художнього світу музичного твору та супроводжується почуттям переживання цінності. Звідси методологічне значення має такий висновок: чим більшу цінність має музика для особистості, тим повніше актуалізується її ціннісне ставлення до неї [1, с. 21].

Учені відзначають, що сприймання музики, обмежене лише її прослуховуванням, має здебільшого поверховий характер. Уміння аналізувати музичні твори веде до розпізнання виразних елементів музичної мови, які визначають її художню

своєрідність. Непідготовлений слухач задовольняється оцінкою – "подобається – не подобається". У той час як переведення емоційних переживань на мову словесно-логічних категорій забезпечує осмислення музики, супроводжується виявами фантазії й інтелекту.

Методологічне значення має висновок В. Медушевського про те, що слухач, на основі оволодіння музичною мовою, жанрово-стилістичними уявленнями, системою художніх цінностей та за допомогою свого художнього мислення, здатний зрозуміти твір та виявити в ньому особистісний смисл [1, с. 151].

На підставі теоретичного аналізу під досвідом ціннісного ставлення до музичного мистецтва ми розуміємо складне, інтегративне утворення, що включає сукупність знань, умінь і вражень, які є результатом здійснення музичної діяльності, спрямованої на пошук і втілення музичних цінностей. Він є складовою частиною життєвого, зокрема естетичного досвіду особистості, зумовлюється розвитком її естетичних почуттів, потреб, смаків, ідеалів, які допомагають виявити естетичну цінність музичних творів. Цей досвід характеризує результат музичного сприймання, переживання, розуміння й осмислення значущості музичних явищ і, водночас, є передумовою цього процесу.

Теоретичне і методологічне значення для формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва мають наступні положення:

- досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва відображає загальний і естетичний розвиток особистості;
- формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва визначається співвіднесеністю музичних творів до потреб особистості та супроводжується впливом на її емоційну сферу, що сприяє визначенню значущості музичних явищ;
- основою формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є музично-творча діяльність;
- чим більш повноцінне сприймання музичних творів, тим більш ефективним є формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Структура означеного феномену складна, оскільки його елементи тісно взаємодіють між собою і взаємопроникають один в одного. Виходячи із загальної структури досвіду та структури ставлення (В. М'ясищев), а також враховуючи специфіку складових естетичного досвіду (І. Зязюн), визначимо компоненти досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. На нашу думку, це когнітивний, емоційно-мотиваційний, рефлексивно-оцінний та діяльнісно-творчий компоненти.

Когнітивний компонент характеризує відображувально-пізнавальні можливості людини і включає в себе комплекс знань про музичне мистецтво. Цей компонент сприяє усвідомленню й осмисленню музичних творів, узагальнює музичні враження і минулий досвід особистості, забезпечує відбір найбільш цінної інформації, є основою ціннісного ставлення до явищ музичної культури. Важливе значення має змістовне наповнення знань, які охоплюють знання про об'єктивну, а також суб'єктивну цінність музичних творів і музичної діяльності, знання про специфіку художніх цінностей; об'єктивні критерії і норми оцінювання музичних творів.

Емоційно-мотиваційний компонент включає в себе ті складові, які забезпечують естетичну оцінку музичних явищ, сприяють визначенню їх об'єктивної та суб'єктивної значущості, підкреслюють спрямованість особистості щодо тих чи інших цінностей у світі музики. Він характеризує емоційне ставлення до музичних творів, здатність до переживання його змісту, забезпечує накопичення музичних вражень, створює певний емоційно-естетичний фон.

Основою цього компоненту є емоційні реакції особистості, які, з одного боку, свідчать про цінність конкретного музичного твору, з іншого – спонукають до певної діяльності. Він виявляється у почуттях та переживаннях особистості, її потребах, забезпечує виникнення інтересів та ціннісних орієнтацій у царині музичного мистецтва, впливає на творчу активність особистості у різноманітній музичній діяльності.

Діяльнісно-творчий компонент характеризує здійснення музичної діяльності у всіх її виявах. Він відображає пізнавальну і творчу активність особистості, що відзначається пошуком, твердженням і реалізацією музично-естетичних цінностей; міру її самостійності при взаємодії з музикою. Основою цього компоненту є уміння, як сукупність способів здійснення певної діяльності, що сприяють творчій інтерпретації

змісту музичного твору, практичному застосуванню знань, утіленню набутого досвіду у сприйманні, виконавській діяльності, творчості, спілкуванні.

Рефлексивно-оцінний компонент передбачає здатність особистості до осмислення значущості музичних творів, а також власних музичних вражень, які виникають під їх впливом. Цей компонент забезпечує розвиток здатності до самоаналізу й самопізнання, сприяє самооцінці свого внутрішнього світу й діяльності, передбачає порівняння власної системи цінностей з тими значеннями, які зафіксовані у музичних творах, сприяє самоствердженню у музичній діяльності, усвідомленню себе як її суб'єкта.

Означені компоненти досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва перебувають між собою у тісному взаємозв'язку. Так, музичні знання засвоюються завдяки емоційній сфері, а їх усвідомлення виконує роль спонукального мотиву до подальшого пізнання музичних явищ. У свою чергу оволодіння знаннями передбачає практичне освоєння музичного мистецтва, осмислення власних дій. Емоції разом зі знаннями відображають діяльнісно-практичне ставлення і, водночас, формуються завдяки йому. Рефлексія забезпечує їх осмислення й перетворення у внутрішнє надбання.

Отже, досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва як естетичний феномен характеризує процес встановлення смислового зв'язку з музикою і, водночас, є основою цього зв'язку. Структура означеного досвіду визначається єдністю чотирьох компонентів: когнітивного, емоційно-мотиваційного, діяльнісно-творчого та рефлексивно-оцінного, які перебувають між собою у тісному взаємозв'язку. Формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва здійснюється шляхом залучення особистості до музично-творчої діяльності; через спілкування, якщо воно відбувається у формі співтворчості, а не повідомлення; через осмислення естетичних вражень (рефлексію).

Література

1. Восприятие музыки : сб. статей / ред.-сост. В. Н. Максимов. – М. : Музыка, 1980. – 256 с.
2. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи / І. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 1976. – 176 с.
3. Каган М. С. Мир общения : проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
4. Крылова Н. Б. Эстетическое отношение: содержание и функции / Н. Б. Крылова. – М. : Знание, 1980. – 64 с.